

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2014/12/az-első-világhaboru-kovetkezmenyei-magyarorszagon-es-europaban-05-02-10/>

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében

(2014. október 17.)

Az Országgyűlés Hivatala, a törvényhozó testület elnökének, *Kövér Lászlónak* a fővédnökségével 2014. október 17-én történelmi konferenciát rendezett az első világháború 100. évfordulója alkalmából. Erről az eseményről számolunk be a Múlt-kor, az MNO és a Híradó tudósításai felhasználásával.

Bellavics István, az Országgyűlés Hivatala közgyűjteményi és közművelődési igazgatójának köszöntője után *Martonyi János* volt külügyminiszter nyitotta meg a 11 előadó részvételével zajló konferenciát. Rövid beszédében kifejtette, az első világháború nem volt más, mint az európai népek kollektív öngyilkossági kísérlete, majd hozzátette, hogy a „második félidőt” is figyelembe véve,

szerencsére csupán részleges sikerrel járt. Az előadó a nemzetközi történészszakma véleményére hivatkozva úgy fogalmazott, hogy az akkori szereplők alvajárók módjára tántorogtak, és fogalmuk sem volt arról, mi vár Európára. A nagy háború okai közé sorolják a tévedéseket, a rossz helyzetfelmérést és – bár történetileg alátámasztani nem lehet – a véletleneket is. Bűn volt Európa ellen, a legnagyobb vétek azonban a háború lezárása volt, tette hozzá. *Martonyi János* párhuzamot vont az első világháború száz évvel ezelőtti kitörése és napjaink között, és úgy vélekedett: ma új kockázatok és felgyorsult folyamatok teszik még bonyolultabbá a világot. Álláspontja szerint a konfliktuskezelő-egyeztető mechanizmusok is erősebbekké váltak. *„Meggyőződésem, hogy ésszerűbbé vált a világ”* – jelentette ki a politikus.

A konferencia első részének levezető elnöke, *Ormos Mária*, akadémikus, a Pécsi Tudományegyetem Modernkori Történelmi Intézetének professor emeritája üdvözlő szavai után *Tomka Béla*, a konferencia szervezője, a Szegedi Tudományegyetem Történelmi Intézetének egyetemi tanára *„Az első világháború mint történelmi korszakhatár”* című előadásában kifejtette, hogy már az 1880-as évektől voltak egyfajta jövendölések egy esetlegesen bekövetkező világméretű küzdelemre. *Helmut Moltke* szerint, ha *„kitör a háború, annak se hossza, se vége nem fog látszódni, lehet hét vagy akár harminc éves, (...) átkozott az, aki lángba borítja Európát”*. A legtöbben azonban nem így vélekedtek, s villámháborúra készültek maguk a németek is. Elmondta, hogy az első világháborút a legtöbben történelmi korszakhatárként értelmezik, ám többféleképpen közelítik meg az időszávok hosszát. Sokan a hosszú XIX. század lezárásaként tekintenek 1918-ra, vannak, akik az 1914-1945 közötti időszakot új korszaknak tekintik – *„második 30 éves háborúnak”* nevezte *Churchill* is. Többen úgy vélik 1991-ig tartott az 1914-ben kezdődött éra, ám egyesek szerint ma is ebben a korszakban élünk. Kiemelte, a XX. század elejére három ideológiai áramlat készítette elő a

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében
(2014. október 17.)

háborút: a nacionalizmus, a gyarmatosító imperializmus, valamint a bolsevizmus, melyek a korábbinál nagyobb szerepet adtak az erőszaknak.

Romsics Ignác akadémikus, az Eszterházy Károly Főiskola Történeti Intézetének egyetemi tanára "*Nagyhatalmi politika és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása*" című előadásában kifejtette, a Monarchia életébe kétszer avatkoztak be a nagyhatalmak: 1849-ben és az első világháború végén, először megmentették, másodjára felosztották. A XIX. század közepén még mint hatalmi egyensúly, az oroszok jogtalan terjeszkedésének gátjaként tekintettek az államalakulatra, ám az elkövetkezendő hatvan évben megváltozott a megítélése, és az Oszmán Birodalom mellett Európa másik beteg embere lett. Mint elmondta, a világegés éveiben a Monarchia sorsát három tény pecsételte meg: (1) az orosz forradalom miatt megmenekült Kelet-Európa az orosz befolyástól, így a nyugat döntött a Habsburg Birodalom jövőjéről; (2) nyilvánosságra kerültek IV. Károly béketapogatózásai; valamint az, hogy (3) 1918 májusára világossá vált, hogy a megrendült Monarchia már nem lehet és nem is akar Németország ellensúlya lenni. Míg 1916-ban a közép-európai hatalmat csupán föderalizálni akarták, a későbbi tervek szerint három királyságra szedték volna szét, 1918-ra azonban már kisállamokkal számolt az antant, elfelejtve azt a korábbi – s később meg is valósuló – „próféciát”, hogy ebben az esetben az egymásra féltékeny, független kis államok versengeni fognak a nagy német szomszéd kegyeiért. Kiemelte az előadó, hogy a világháborút lezáró békék alapelve az etnikai önrendelkezés lett volna, de a valóság ettől jócskán eltért.

Az elnöklő Ormos Mária Romsics előadásához hozzáfűzte: a Monarchia csak egy kis balkáni államot akart megbüntetni, ám később két újabb fronton is harcolni kényszerült, holott sem az oroszoktól, sem az olaszoktól nem követelt semmit. A pécsi történész a "tévedések tragédiájaként" jellemezte a helyzetet.

Az egyesült államokbeli Phoenixville-ben lévő otthonában készített videofelvételen bejelentkező *John Lukacs* magyar származású történész négy nagy katasztrófát különített el a magyar történelemben: a XIII. századi tatár betörést, a török hódoltságot, valamint a XX. század két világháborúját, amely utóbbi kettő legnagyobb vesztese kétségkívül a magyar állam volt. Magyarország ezeréves történelmének legnagyobb és mindeddig maradandó katasztrófája a megszülető kisállamok kitűnő propagandájából is eredeztethető. Kiemelte, hogy 1918 előtt magyar külképviseleti intézetek nem léteztek, így az ország a nyugat kezében volt, amely kevéssé ismerte a kicsiny közép-európai népet. John Lukacs az 1919-es Tanácsköztársaság kapcsán elmondta, hogy a népbiztosok kétharmada zsidó származású volt, és bár ők egyáltalán nem képviselték a zsidóságot, ennek következményeként mégis felerősödött az antiszemitizmus. A katasztrófát nem lehet a zsidóság számlájára írni, a magyar társadalom gyenge, széteső volt, a nemzeti ellenállás erőtlensége, Kun Bélát – a Tanácsköztársaság vezetőjét – a román hadsereg űzte ki az országból, és a Horthy Miklós vezette nemzeti hadsereg csak a román katonák távozása után nyert teret – fejtette ki. A Horthy-rendszer nem tudta úgy képviselni a nemzeti érdekeket, akár a nagyhatalmakkal szemben is, mint például a lengyel Piłsudski, a finn Mannerheim, illetve a török Kemal Atatürk rendszere – jegyezte meg. Beszélt arról is, hogy ő egyetlen olyan nagy államférfiről tud, aki a történelmi Magyarországgal szimpatizált még a második világháború egyes időszakában is: Winston Churchill. John Lukacs hozzátette: a második világháború brit miniszterelnöke De Gaulle-nak, a későbbi francia elnöknek 1944 őszén azt mondta: az éhes orosz farkas most sokat eszik, de mindet aligha lesz képes megemészteni.

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében
(2014. október 17.)

Pollmann Ferenc, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Intézetének hadtörténésze „*A hadviselés átalakulása az első világháborúban: haditechnika, stratégia és propaganda*” című előadásában az első világháború hadviselését tárgyalva kifejtette, a totális háború totalitárisága abban rejlik, hogy az állam az összes erőforrását megpróbálja újraosztani, ami alól még a szellemi erőforrások képviselői, így a művészek, valamint a sajtó munkatársai sem menekülhetnek. Úgy vélte, a repülőgépek, a tankok és a tengeralattjárók "háromdimenzióssá" tették a háborút. A stratégák az offenzíva mindenhatóságában hittek, ám az új fegyverek a védők fölényét növelték, így 1914 őszére világossá vált: az offenzív támadás kudarcot vallott, a frontok megmerevedtek, állóháború alakult ki, az áttörés pedig még hatalmas emberáldozatok árán sem megvalósítható (lásd 1916-os "verduni vérszivattyú"). Előadásában a háborús propagandára is kitért, amelynek fő célja a civilekből verbuvált katonák harci kedvének fenntartása volt. Cél és értelmet kellett adni a véres harcoknak, a propaganda pedig többféle eszközhöz is nyúlhatott. A sajtó segítségével az adott állam a saját igazságát hangoztatta, s a másik felet nevezte agresszornak, az ellenség démonizálása során sokszor még a hazugságoktól sem riadt vissza. Berlin például – hogy csökkentse a német katonák fogságba esésének hajlandóságát – elterjesztette, hogy a britek és a franciák kivégzik a hadifoglyokat. Az antant a korábbi negatív sztereotípiákra ráerősítő, németellenes propagandája végül meggyőzőbb volt, s ez máig tükröződik a véleményekben.

Brit katona vízzel kínál egy német hadifoglyot

Gyurgyák János történész, az Osiris Kiadó igazgató-főszerkesztője a lublini harcokban elesett dédapja emlékének ajánlott hosszú című előadását („*A világháború őskatasztrófája vagy Európa tragédiája? Társadalmi mobilizáció, tömegmozgalmak, radikalizmus az első világháború után*”), melyben a világháború "furcsa paradoxonjaira" világított rá. A németek a háborútól várták a kitörést, valamint európai pozíciójuk megerősödését, holott azt a béke hozta volna el, az izolációra panaszkodtak, azonban a háborúval szigetelték el csak igazán magukat. A háborús győzelem titka a tömeg volt, azonban a háborús hatalmak nem figyeltek oda a társadalmi változásokra, illetve magára a

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében
(2014. október 17.)

népre, a háború utáni demobilizáció és demilitarizáció főként a vesztes országokban mondott igazán csődöt. A világháború tömegeket radikalizáló hatását érzékeltetve felidézett egy frontharcosok körében a háború után elterjedt szólást: „*A háború véget ért? Tévedés, mi magunk vagyunk a háború!*” A XX. század egyik legnagyobb paradoxonjának nevezte, hogy a Föld népességének fél, ill. egy százaléka pusztult el a világháborúkban, mégis ebben a véres évszázadban volt a legnagyobb fejlődés és a népességnövekedés. Az első világháború utáni közép-európai területrendezést plasztikus hasonlattal érzékeltette egy korabeli államférfit idézve: „*ezek a gyermeknemzetek már a bölcsőben – még mielőtt járnai kezdenének – a török felé nyúlnak, hogy megölhessék a szomszédos bölcsőben lévő nemzeteket.*” A nemzetközi szakirodalmat idézve Gyurgyák úgy véli: minél magasabb pozíciót töltött be egy politikus, annál valószínűbb, hogy hazudott. Hozzátette: megítélése szerint ez fokozottan igaz az értelmiségre, amely a hatalomhoz közel állva egyre kevésbé képes megőrizni függetlenségét.

A konferencia második felét levezénylő elnök, *Fodor Pál*, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója, a BTK Történettudományi Intézet igazgatója, valamint a Múlt-kor szerkesztőbizottságának elnöke Norman Davist idézte, aki a kontinentális talapzatok leválásához hasonlította a világháborút. Fodor hozzátette: a világégés se nem vég, se nem kiindulópont, hanem egy korszak bizonyos pontja.

Bödök Gergely PhD-hallgató, az Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusza „*Politikai erőszak az első világháború után: forradalmak és ellenforradalmak Magyarországon és Közép-Európában*” néhány korabeli értelmiségi szavait idézte az 1914-ben kezdődő küzdelemről: „*A háború, amely megszüntet mindent háborút*”, azonban hozzátette: a csatazaj elültével nemhogy világbéke nem lett, az erőszak soha nem látott méreteket öltött. A közép-európai erőszakhullám azonban nem régiójelenség volt, a Balkántól a Baltikumig, Németországtól Oroszországig szerepet játszott a paramilitarizmus. Mint elmondta, a társadalmi brutalizáció a világháború öröksége, a fegyverszüneti egyezmények után kialakuló erőszakhoz a háttország háborús tapasztalatai is jelentősen hozzájárultak. A négy év során az emberi élet devalválódott a csatatereken, azonban a háttországban sem volt minden erőszakmentes: előljárók meglincselése, gyakori sztrájkok, szatócsboltok kifosztása zavarta meg a mindennapok csendjét. Bödök igyekezett racionálisan megbecsülni a vörös és fehér terror áldozatainak létszámát, a néhány ezer fős szám azonban – mint kifejtette – egyáltalán nem kiugró, sőt a többi európai ország világháború utáni vérengzései, éhségei és sztrájkjainak szintje alatt marad.

Csejtei Dezső, a Szegedi Tudományegyetem BTK Társadalomtudományi Intézetének vezetője „*A világháború mint civilizációs jelenség Spengler és Thomas Mann munkásságában*” című előadásában a világháborút mint civilizációs jelenséget elemezte a filozófus és az író munkásságában. A Nyugat alkonya szerzője szerint a világégés a XIX. század végén elkezdődött, sőt tulajdonképpen már 1848-ra megérett az idő egy nagy háborúra, ám akkor még képesek voltak kezelni a helyzetet az államok. Thomas Mann gondolatait elemezve kiemelte, a világháború nem csak egy terület megszerzésért vagy a hatalomért folyt, a fogalmak, gondolatok frontján is heves harcok zajlottak.

Erős Ferenc szociálpszichológus, a Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológiai Intézetének professor emeritusa „*Háború és forradalmak: a trauma és az erőszak szociálpszichológiai megközelítésben*” című előadásában a háború megpróbáltatásairól beszélve elmondta, a világégés nem csupán a katonákra, hanem a civilekre is egyaránt hatalmas lelki terhet rótt. A traumák feldolgozása módszereinek továbbfejlődését pedig

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében
(2014. október 17.)

magának a háborúnak köszönhetjük. A civilből lett katonáknak a világegés poklában olyan veszélyekkel kellett szembenézniük, amelyekkel korábban csak igen ritka esetekben találkozhattak. A feletteseknek alárendelt bakák fenyegetésekkel, megaláztatásokkal kerültek szembe, s még azokat is súlyos stresszhatás érthette, akik nem sérültek meg, vagy nem voltak közvetlenül veszélyben, csak esetleg társaikat látták szenvedni.

A bajonettet még az első világháborúban is használták a harcoló felek

Az orvosoknak egy idő után arra is figyelniük kellett, hogy kiszűrjék a valós traumatikus sérülteket a félelem miatt szimuláló álbetegektől, illetve a hipochonderektől. Erős megemlítette, mely tünetek jelölték a lelki betegségeket: remegés, járászavar, gyomorpanaszok, teljes érzéketlenség tűszúrásra, depresszió, üveges tekintet, beszédkézség elvesztése, tompaság. Majd a kezelésekre is kitért, amelyek igen kegyetlenek, sokszor pedig megalázóak voltak: gyógyszerek, hideg-meleg vizes kúrák, áramütéses módszerek, sötétkamrába zárás, vagy egyes esetekben súlyokkal való megterhelés. A menthetetlennek titulált háborús neurotikus betegeket pedig gyakran kivégezték, tette hozzá.

Takáts József pécsi eszmetörténész, a Pécsi Tudományegyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének adjunktusa "*Elváló nyelvhasználatok. Politikai beszélés az első világháború után*" című előadásában az 1918 utáni politikai eszmetörténetről, a nyelvhasználat módjáról, valamint a nyelvi eszközökről beszélt. Kutatása során hat nyelvi mintázatot különített el, amely mind a jobb, mind a bal oldali XX. századi politikusoknál megfigyelhető volt, akiknek a politikai nyelvezete jelentősen eltér újkori társaikétól. A magyar nép múltképéről elmélkedve elmondta: ami 1918 előtt történt, a magyaroknál az a múlt, ami pedig utána, az a múlttá válni nem tudó történelem. Tehát a magyar emlékezetben az elmúlt egy évszázadban jelentősen elhalványult az első világháború képe.

Az első világháború következményei Magyarországon és Európában – Konferencia az Országház Felsőházi üléstermében
(2014. október 17.)

Szarka László történész, az MTA BTK Történettudományi Intézet tudományos főmunkatársa, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának tanára "*Nemzetfejlődés és kisebbségpolitika az első világháború utáni Közép-Európa multietnikus államaiban*" című előadásában kifejtette, hogy a párizsi békekonferencia egy összetett önrendelkezési elvrendszer alapján teremtett meg egy új Európát. Ez az elvrendszer kezdettől fogva ambivalens, "sokértelmű" volt, lehetőséget teremtve arra, hogy nem csak etnikai nemzetállamok alakulnak ki az 1918 utáni kontinensen. Tomáš Masaryk érvei szerint a nemzetek önállóságát kell először megteremteni, s csak utána tudnak az egyes népek dönteni egy esetleges társulásról, amely az Osztrák-Magyar Monarchiában nem volt önkéntes.

Gyáni Gábor, az MTA levelező tagja, az MTA BTK Történettudományi Intézetének kutatóprofesszora „*Az első világháború emlékezete*” című előadásában az első világháború emlékezetéről, vagyis a világégés során elhunytak iránti gyász érzéséről beszélt. Az 1918 utáni Európában egyre szaporodó háborús emlékművek gyakorlatilag a halált nacionalizálták, funkciójukat tekintve egy halottkultuszt hoztak létre, amely az elesett katona heroizált alakját állította a középpontba. Úgy vélte, a helyi emlékműveknek tulajdonított jelentés nem vágott egybe azzal, amelyet a közösség gondolt gyásznak, ugyanakkor a háborús monumentumok lehetővé tették az egyéni gyászt is, hiszen sok katona maradványai tömegsírokban pihentek, amelyeket nem lehetett látogatni. A kutatások szerint az elesettek harmada hagyott hátra özvegyet maga után, s közel hatmillió árva maradt utánuk. Kiemelte, hogy érdekes módon a győztes országok emlékműveit a visszafogottság jellemzi, a veszteseknél pedig, például Magyarországon is, a heroizálás figyelhető meg. A franciáknál a halálra, a nemzetért feláldozott életekre utalnak a monumentumok, míg keletebbre az elesett katonák hősként jelennek meg az alkotásokon.

A konferenciát a főszervező Tomka Béla professzor összegzése zárta.